

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2026-354-35>

УДК 351.823.1:338.43

JEL classification: Q13; Q20

СТОЛЯРЧУК Надія

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

<https://orcid.org/0000-0001-9775-093X>

e-mail: stolyarchuk.iae@gmail.com

ЧУБА Роман

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

<https://orcid.org/0009-0004-5150-5196>

e-mail: rchuba@ukr.net

СТРУКТУРА АГРОСЕКТОРУ УКРАЇНИ ДО ТА ПІД ЧАС ВІЙНИ – ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ¹

Стаття присвячена комплексному аналізу структури аграрного сектору України до та під час війни з метою виявлення ключових економічних трансформацій. Здійснено порівняльний аналіз руйнувань інфраструктури агросектору України у розрізі форм господарювання. Встановлено, що найбільших втрат та збитків зазнали малі та середні фермерські господарства. Здійснено вартісну оцінку руйнувань агросектору України у розрізі форм господарювання станом після 2022 року: особисті селянські господарства – 5–8 %, фермерські господарства (малі та середні) – 11–18 %, великі агропідприємства – 5–10 %. Здійснено узагальнюючий вплив війни на конкурентоспроможність та інноваційність агросектору України.

Ключові слова: агросектор; інновації; господарювання; конкурентоспроможність; інфраструктура.

STOLIARCHUK Nadiia, CHUBA Roman

National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"

INNOVATIVE PROVISION STATE ANALYSIS OF THE ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN RURAL AREA OF UKRAINE

The article is devoted to a comprehensive analysis of the structure of the agricultural sector of Ukraine before and during the war in order to identify key economic transformations. A comparative analysis of the destruction of the infrastructure of the agricultural sector of Ukraine in terms of forms of management was carried out. It was established that the greatest losses and damages were suffered by small and medium-sized farms. A cost assessment of the destruction of the agricultural sector of Ukraine in terms of forms of management as of 2022 was carried out: personal peasant farms - 5–8%, farms (small and medium) - 11–18%, large agricultural enterprises - 5–10%.

Despite the ongoing war, the largest farms (over 10,000 hectares) increased their contribution to total production from 17.1% to 25.3%, which made them the dominant force in agricultural production. Farms in the middle segment of 1,000-10,000 hectares, which in 2010 provided 57.7% of production, in 2024 reduced their contribution to 46.2%. Small producers and the lowest middle segment - farms up to 1,000 hectares - generally maintained their production positions or even somewhat strengthened them, especially in the category of 200-500 hectares (increased contribution from 4.3% to 6.4%).

A generalizing impact of the war on the competitiveness and innovativeness of the agricultural sector of Ukraine in the areas of competitiveness, innovation, market structure, business models was carried out. The war in Ukraine (since 2022) has a double effect on the agricultural sector: on the one hand, a sharp decrease in competitiveness due to the destruction of the resource base, on the other hand, stimulation of innovation as an adaptation mechanism. Despite significant losses, the war also creates the prerequisites for transformation: infrastructure restoration (modernization of elevators, logistics centers, investments in more sustainable storage and transport systems); technological modernization (implementation of precision agriculture, automation and digitalization of agricultural production), market diversification (development of new export destinations, reduction of dependence on individual logistics routes), ecological restoration (land reclamation, development of sustainable agriculture), international support (recovery programs).

Keywords: agricultural sector; innovation; management; competitiveness; infrastructure.

Стаття надійшла до редакції / Received 01.04.2026

Прийнята до друку / Accepted 05.05.2026

Опубліковано / Published 28.05.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

© СТОЛЯРЧУК Надія, ЧУБА Роман

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Аграрний сектор України є однією з ключових складових національної економіки, що забезпечує продовольчу безпеку держави, формує значну частку експортних надходжень і відіграє важливу роль у розвитку сільських територій. Проте повномасштабна війна спричинила суттєві структурні зміни в агросекторі, зумовлені руйнуванням виробничої інфраструктури, втратою частини ресурсного потенціалу, порушенням логістичних ланцюгів та обмеженням доступу до зовнішніх ринків.

¹ Публікація містить результати досліджень за програмою Центру Мерошевського

У таких умовах постає наукова проблема дослідження трансформації структури аграрного сектору України до та під час війни, а також визначення ключових економічних факторів, що впливають на його функціонування та розвиток. Особливої актуальності набуває питання оцінки змін у галузевій, регіональній та організаційній структурі агросектору, а також виявлення тенденцій перерозподілу ресурсів між різними формами господарювання.

Зазначена проблема тісно пов'язана з важливими науковими та практичними завданнями, зокрема: розробкою ефективних механізмів адаптації аграрного виробництва до умов воєнної економіки; забезпеченням стійкості агросектору та його конкурентоспроможності на світових ринках; формуванням стратегій післявоєнного відновлення та модернізації галузі; удосконаленням державної аграрної політики з урахуванням нових викликів і ризиків.

Таким чином, дослідження структурних змін агросектору України в умовах війни є важливим як з наукової точки зору, так і для вирішення практичних завдань економічного розвитку держави.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У своїх наукових працях Скрипник В.В. обґрунтовує, що ключовим стратегічним завданням інноваційного розвитку ресурсного потенціалу аграрного сектору України є забезпечення належного рівня продовольчої безпеки в умовах глобальних викликів. Це, на його думку, має досягатися через інноваційну модернізацію аграрної галузі відповідно до пріоритетів державної політики розвитку [8].

Солошенко Р.М. наголошує, що за умов дезорганізації інноваційної сфери держава повинна виконувати інтегруючу функцію, спрямовану на мінімізацію негативних наслідків неефективного використання науково-технічного потенціалу в процесі розроблення та впровадження інновацій в аграрному секторі. Серед ключових проблем вони виокремлюють недостатній рівень державного фінансування науково-дослідних робіт, що суттєво стримує їх розвиток [9]. Ряд науковців аналізували зміну інноваційного потенціалу агросфери в довоєнний та післявоєнний періоди [10].

Мамчур В.А. у своїх дослідженнях зазначає, що фермерські господарства є найпоширенішою організаційно-правовою формою ведення аграрного бізнесу, проте їх можливості не дозволяють забезпечити необхідні обсяги виробництва сільськогосподарської продукції [3, с. 36]. Мостовяк І. та Мостовяк М. розробили організаційно-економічний механізм стимулювання розвитку інфраструктури агропродовольчого сектору в післявоєнний період [6].

Півторак В.С. разом із колегами аналізує сучасний стан інноваційної діяльності малих аграрних підприємств, визначає основні проблеми їх функціонування та окреслює пріоритетні напрями активізації інноваційно-інвестиційної діяльності [7]. Студінська Г.Я. у своїх наукових дослідженнях зосереджується на питаннях інноваційного розвитку аграрної сфери в контексті формування національної системи стійкості [3].

Як зазначають Кузьменко Г.О. та Телендій А.А., для ефективного відновлення та подальшого розвитку аграрного сектору доцільно акцентувати увагу на залученні інвестицій в інновації й сучасні технології, впровадженні стратегічного підходу до процесів відбудови, а також розширенні міжнародної співпраці, зокрема у сфері розмінування територій. Реалізація таких заходів сприятиме не лише відновленню галузі, а й підвищенню її стійкості та конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі [2].

Окремі науковці досліджують структуру аграрних підприємств залежно від розміру сільськогосподарських угідь і обсягів реалізації продукції. Отримані результати слугують підґрунтям для розроблення ефективних державних політик, спрямованих на підтримку малого аграрного бізнесу [11].

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Попри значну кількість наукових досліджень, присвячених розвитку аграрного сектору України, низка важливих аспектів залишається недостатньо вивченою, особливо в умовах повномасштабної війни. Зокрема, потребують подальшого наукового осмислення питання трансформації структурних елементів агросектору під впливом воєнних дій, зміни співвідношення між великими агрохолдингами та малими і середніми господарствами, а також регіональні диспропорції у функціонуванні аграрного виробництва.

Недостатньо дослідженими залишаються економічні наслідки порушення логістичних ланцюгів, обмеження експортних можливостей, втрати виробничих ресурсів (земель, техніки, трудового потенціалу) та їх вплив на ефективність і конкурентоспроможність аграрного сектору. Окремої уваги потребує аналіз адаптаційних механізмів аграрних підприємств до кризових умов, а також оцінка інноваційних рішень, що впроваджуються для забезпечення стійкості виробництва.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Основною метою даної публікації є комплексний аналіз структури аграрного сектору України до та під час війни, з акцентом на виявлення ключових економічних трансформацій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

За даними Державної служби статистики України руйнування інфраструктури агросектору України внаслідок повномасштабного вторгнення РФ є масштабним, проте його вплив значно різниться залежно від

форми господарювання (агрохолдинги, фермерські господарства, домогосподарства). Станом на початок 2025 року прями збитки галузі оцінюються в 11,2 млрд дол (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз руйнування інфраструктури агросектору України у розрізі форм господарювання

Форма господарювання	До 2022 року (довосний стан)	Після 2022 року (восний стан)
Особисті селянські господарства (домогосподарства)	- Інфраструктура локальна, маломасштабна (господарські будівлі, підсобні склади) - Обмежена залежність від складної логістики - Мінімальна механізація	- Руйнування житлових і господарських будівель у зонах бойових дій - Втрати худоби, інвентарю - Обмежений доступ до електроенергії та води - Часткова втрата земель через мінування (до 1 млн га забруднених)
Малі та середні фермерські господарства	- Наявність базової інфраструктури: склади, техніка, локальні елеватори - Відносно стабільна логістика (ринки збуту, транспорт) - Помірна залежність від кредитів і ресурсів	- Пошкодження складів, техніки, виробничих приміщень - Забруднення до 38% полів у прифронтових регіонах - Відключення електроенергії (до 81% господарств) - Порушення логістики, дефіцит ресурсів і робочої сили
Великі аграрні підприємства (агрохолдинги)	- Розвинена інфраструктура: елеватори, логістичні центри, портові термінали - Високий рівень інтеграції у глобальні ринки - Доступ до інвестицій та сучасної техніки	- Руйнування великих об'єктів: елеваторів, портів, логістичних вузлів - Обстріли портової інфраструктури та обмеження експорту - Перебої з енергопостачанням (вплив на зберігання та переробку) - Зростання витрат на логістику та страхування перевезень

Джерело: [1, 12, 14]

Не дивлячись на триваючу війну, найбільші господарства (понад 10 000 гектарів) збільшили свій внесок у загальне виробництво з 17,1% до 25,3%, що зробило їх домінуючою силою у сільськогосподарському виробництві. Господарства середнього сегмента 1000-10 000 гектарів, які у 2010 році забезпечували 57,7% виробництва, у 2024 році зменшили свій внесок до 46,2%. Дрібні виробники та найнижчий середній сегмент – господарства до 1000 гектарів – загалом зберегли свої виробничі позиції або навіть дещо їх зміцнили, особливо в категорії 200-500 гектарів (збільшення внеску з 4,3% до 6,4%). В загальному вартісна оцінка руйнувань агросектору України у розрізі форм господарювання (станом після 2022 р.) відображена в таблиці 2.

Таблиця 2

Вартісна оцінка руйнувань агросектору України у розрізі форм господарювання (станом після 2022 р.)

Форма господарювання	Вартість до 2022 р.	Зруйновано / суттєво пошкоджено	Частка (%)	Релоковано / припинили діяльність	Частка (%)
Особисті селянські господарства	~4,0 млн	~400–600 тис.	10–15%	~200–300 тис. (вимушене припинення/міграція)	5–8 %
Фермерські господарства (малі та середні)	~45 тис.	~10–15 тис.	22–33%	~5–8 тис.	11–18 %
Великі агропідприємства / агрохолдинги	~3–5 тис.	~500–800	10–20%	~200–300 (часткова релокація активів)	5–10 %

Джерело: [1, 4, 5]

Війна в Україні (з 2022 р.) має подвійний ефект на аграрний сектор: з одного боку — різке зниження конкурентоспроможності через руйнування ресурсної бази, з іншого — стимулювання інновацій як механізму адаптації. Попри значні втрати, війна також створює передумови для трансформації: відновлення інфраструктури (модернізація елеваторів, логістичних центрів, інвестиції у більш стійкі системи зберігання і транспорту); технологічна модернізація (впровадження точного землеробства, автоматизація та цифровізація аграрного виробництва), диверсифікація ринків (розвиток нових експортних напрямків, зменшення залежності від окремих логістичних маршрутів), екологічне відновлення (рекультивация земель, розвиток сталого сільського господарства), міжнародна підтримка (програми відновлення) (табл. 3).

Таблиця 3

Узагальнюючий вплив війни на конкурентоспроможність та інноваційність агросектору України

Напря́м	До війни	Після 2022 року
Конкурентоспроможність	Висока експортна орієнтація, стабільні ринки	Зниження через витрати, логістику, ризики
Інноваційність	Помірна, поступова цифровізація	Прискорена, вимушена технологізація
Структура ринку	Глобально інтегрований	Частково переорієнтований, більш гнучкий
Бізнес-моделі	Традиційні	Адаптивні, цифрові, диверсифіковані

Джерело: [1, 12, 14]

Війна в Україні, що розпочалася у 2022 році, суттєво вплинула на рівень конкурентоспроможності та інноваційності аграрного сектору. Цей вплив має комплексний і суперечливий характер: з одного боку, спостерігається значне послаблення позицій українських агровиробників на світових ринках, а з іншого — активізація інноваційних процесів як відповіді на кризові виклики.

Передусім, війна спричинила серйозні втрати ресурсного та виробничого потенціалу агросектору. Руйнування сільськогосподарської інфраструктури, включаючи елеватори, склади, техніку та логістичні об'єкти, значно ускладнило виробничу діяльність. Важливою проблемою стало також мінування значних площ сільськогосподарських угідь, що обмежило доступ до земельних ресурсів. Додатковим фактором стало скорочення трудових ресурсів унаслідок мобілізації та міграції населення. У сукупності ці чинники призвели до зниження обсягів виробництва, падіння продуктивності та зростання собівартості аграрної продукції.

Не менш вагомим є вплив війни на логістичні процеси та експортний потенціал галузі. Блокування морських портів і руйнування транспортної інфраструктури змусили аграрні підприємства переорієнтуватися на альтернативні, часто дорожчі маршрути експорту. Це суттєво підвищило транспортні витрати та знизило цінову конкурентоспроможність української продукції на світових ринках. Крім того, нестабільність зовнішніх ринків і обмеження доступу до них створили додаткові ризики для аграрного бізнесу.

В умовах війни також істотно зросли витрати на ведення господарської діяльності. Підприємства змушені витрачати більше коштів на паливо, безпеку, страхування та відновлення пошкоджених активів. Водночас підвищена невизначеність і ризики призвели до скорочення інвестицій та ускладнення доступу до фінансових ресурсів. Усе це негативно позначилося на загальному рівні конкурентоспроможності аграрного сектору України.

Разом із тим, війна стала потужним каталізатором інноваційних змін у галузі. В умовах обмежених ресурсів і високих ризиків аграрні підприємства почали активніше впроваджувати сучасні технології, зокрема елементи точного землеробства, автоматизацію виробничих процесів та цифрові системи управління. Використання дронів, GPS-навігації, сенсорних технологій і аналітичних платформ дозволяє оптимізувати використання ресурсів, зменшувати витрати та підвищувати ефективність виробництва [13].

Крім того, відбувається активна цифровізація агросектору, що сприяє зниженню залежності від людського фактора та підвищенню адаптивності підприємств до кризових умов. Війна також стимулювала розвиток нових бізнес-моделей: агровиробники диверсифікують ринки збуту, розвивають локальні ланцюги постачання та впроваджують більш гнучкі форми організації діяльності.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ**

Отже, війна в Україні має подвійний вплив на аграрний сектор: вона суттєво знижує його поточну конкурентоспроможність через втрати ресурсів, зростання витрат і логістичні обмеження, але водночас стимулює інноваційний розвиток як механізм адаптації до нових умов. У довгостроковій перспективі це може сприяти формуванню більш технологічно розвиненого, гнучкого та стійкого агросектору, здатного відновити й посилити свої позиції на світових ринках. Важливу роль у підтримці інноваційності відіграють державні та міжнародні ініціативи, спрямовані на стабілізацію аграрного сектору. Запровадження податкових пільг, спрощення регуляторних процедур і програми фінансової підтримки сприяють збереженню діяльності підприємств та стимулюють їх до модернізації.

Література

1. Eurostat. Agricultural Innovation Indicators, 2022. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>
2. Кузьменко Г.О., Телендій А.А. (2024). Вплив війни на аграрний сектор України: виклики та роль державного управління у відновленні галузі. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. Том 35 (74) № 5. 22-29.
3. Мамчур, В., & Студінська, Г. (2023). Інноваційний розвиток аграрної сфери в умовах реалізації національної системи стійкості. *Економіка та суспільство*, (56). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-144>
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

5. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/>
6. Мостовяк І., Мостовяк М. (2024). Агропродовольчий сектор економіки України в умовах воєнного стану: нові виклики та механізми забезпечення стійкості. *Studia adminiStracji i BezpieczeńStwa*. 16. 167-182.
7. Півторак, В., Юрій, Т., & Дендебера, О. (2024). Проблеми та перспективи підвищення інноваційно-інвестиційної активності малого аграрного підприємництва. *Економіка та суспільство*, (67). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-74>
8. Скрипник В.В. (2021). Інноваційний розвиток аграрних підприємств України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. «Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут"». №20. 19-24. <https://doi.org/10.20535/2307-5651.20.2021.252585>
9. Солошенко Р.М. Напрями відновлення аграрного сектору України у післявоєнний період. *Право та державне управління*. 2023. № 2. 533-541. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.2.78>
10. Столярчук Н.М., Мамчур В.А., Вовченко О. Особливості розвитку науково-інноваційної спроможності України у довоєнний, воєнний та повоєнний періоди. *Проблеми системного підходу в економіці*. ВИПУСК № 4(93), 2023. С. 33-39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2023-4-5>
11. Столярчук, Н., & Юрій, Т. (2024). Аналіз стану інноваційної діяльності України в агросекторі в контексті глобалізації. *Економіка та суспільство*, (67). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-48>
12. УкрАгроКонсалт. URL: <https://ukragroconsult.com>.
13. Ukraine ranking in the Global Innovation Index 2025. URL: <https://www.wipo.int/gii-ranking/en/ukraine>.
14. World Bank Group. URL: <https://www.worldbank.org/ext/en/home>

References

1. Eurostat. Agricultural Innovation Indicators, 2022. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>
2. Kuzmenko G.O., Telendiy A.A. (2024). Vplyv viyny na ahramnyy sektor Ukrayiny: vyklyky ta rol' derzhavnoho upravlinnya u vidnovlenni haluzi. Scientific notes of the V.I. Vernadsky TNU. Series: Public management and administration. Volume 35 (74) No. 5. 22-29.
3. Mamchur, V., & Studinska, H. (2023). Innovatsiynyi rozvytok ahramnoyi sfery v umovakh realizatsiyi natsionalnoi systemy stiykosti. *Ekonomika ta suspilstvo*, (56). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-144>
4. Ofitsiynyy sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
5. Ofitsiynyy sayt Ministerstva ahramnoyi polityky ta prodovolstva Ukrayiny. URL: <https://minagro.gov.ua>
6. Mostowiak I., Mostowiak M. (2024).). Ahroprodovolchyy sektor ekonomiky Ukrayiny v umovakh voyennoho stanu: novi vyklyky ta mekhanizmy zabezpechennya stiykosti. *Studia adminiStracji i BezpieczeńStwa*. 16. 167-182.
7. Pivtorak, V., Yuriy, T., & Dendebera, O. (2024). Problemy ta perspektivy pidvyshchennya innovatsiyno-investytsiynoyi aktyvnosti maloho ahramnoho pidpryyemnytstva. *Ekonomika ta suspilstvo*, (67). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-74>
8. Skrypnyk V.V. (2021). Innovatsiynyy rozvytok ahramnykh pidpryyemstv Ukrayiny: suchasnyy stan, problemy ta perspektivy rozvytku. «Ekonomichnyy visnyk NTUU "Kyivskiy politekhnichnyi instytut"». №20. 19-24. <https://doi.org/10.20535/2307-5651.20.2021.252585>
9. Soloshenko R.M. Napryamy vidnovlennya ahramnoho sektoru Ukrayiny u pislyavoyennyi period. *Law and public administration*. 2023. No. 2. 533-541. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.2.78>
10. Stoliarchuk N.M., Mamchur V.A., Vovchenko O. Osoblyvosti rozvytku naukovo-innovatsiynoyi spromozhnosti Ukrayiny u dovoyennyi, voyennyi ta povoyennyi periody. *Problems of the system approach in economics*. ISSUE No. 4(93), 2023. P. 33-39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2023-4-5>
11. Stoliarchuk, N., & Yuriy, T. (2024). Analysis of the state of innovation activity of Ukraine in the agricultural sector in the context of globalization. *Economy and Society*, (67). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-48>
12. UkrAgroConsult. URL: <https://ukragroconsult.com>
13. Ukraine ranking in the Global Innovation Index 2024. URL: <https://www.wipo.int/gii-ranking/en/ukraine>
14. World Bank Group. URL: <https://www.worldbank.org/ext/en/home>